

РОЛЬ ВИКЛАДАЧІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ У ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ

Святослав Терський

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”
tersky@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0177-8087>

Ярина Гусак

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”
Yaryna.Husak.SM.2019@lpnu.ua

© Терський Святослав, Гусак Ярина, 2020

Проаналізовано участь викладачів Львівської політехніки у польових дослідженнях археологічних пам'яток України протягом другої половини XIX ст. – початку XX ст., а також на початку XXI ст. З'ясовано, що головними об'єктами зацікавлені дослідників-архітекторів були храми княжих столиць – Львова, Галича та Холма. Дослідники-геологи цікавилися стоянками палеоліту. Показано, що важливою причиною відновлення археологічних досліджень у Львівській політехніці була поява нових навчальних спеціальностей.

Ключові слова: Львівська політехніка, викладачі, археологічні пам'ятки, храми, палеолітичні стоянки.

THE ROLE OF THE LECTURERS OF THE LVIV POLYTECHNICS IN THE FIELD RESEARCH OF ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS OF UKRAINE

Sviatoslav Tersky

Institute of Humanities and Social Sciences
Lviv Polytechnic National University
tersky@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0177-8087>

Yaryna Husak

Institute of Humanities and Social Sciences
Lviv Polytechnic National University
Yaryna.Husak.SM.2019@lpnu.ua

© Tersky Sviatoslav, Husak Yaryna, 2020

The participation of teachers of Lviv Polytechnic in field research of archeological monuments of Ukraine during the second half of XIX century – beginning of XX century and also at the beginning of XXI century is analyzed. It was found that the main objects of interest of researchers-architects were the temples of princely capitals – Lviv, Halych and Cholm. The first rector of Lviv Polytechnic, architect Julian Zakhariyevich (1837–1898), was especially distinguished in this activity. From the 1880s he worked as a correspondent for the Central Commission for the Study and Conservation of Monuments of Art and History, and then worked as a conservator of historical monuments, within the organization of the Circle of Imperial and Royal Conservatives and Correspondents of Galicia” established in 1888. In 1882 together with the professor of the University of Lviv I. Sharanevich and the priest L. Lavretsky of the village. In the chronicle of Halych, he excavated the foundations of three stone temples of the 12th – 13th centuries.

Architects of Lviv Polytechnic Yu. Zakhariyevich, I. Levinsky, V. Sadlovsky, and I. Obminsky also explored the medieval Lviv hills in the process of restoration works.

Geological researchers were interested in Paleolithic sites. The head of the Museum of Mineralogy and Geology of the Polytechnic School in Lviv, Professor Tadeusz Wisniewski (1865–1933), carried out a study of the

Paleolithic site found in Gliniany of the Przemysliany County. The remains of mammoths and numerous silicon implements were discovered there.

It is shown that the emergence of new educational specialties was an important reason for the renewal of archaeological research in Lviv Polytechnic. The most important archaeological excavations of the early XXI century, were investigations of the foundations of the Church of the Blessed Virgin Mary, built in the Cholm by King Danylo Halytskyi, and exploration of multiple times monuments in Lviv region.

Key words: Lviv Polytechnic, teachers, archeological sites, temples, Paleolithic sites.

Розвиток Львівської політехніки як освітнього, наукового та культурного центру Галичини збігся за часом із становленням галицької археології. З цієї причини її викладачі, як і сама освітня інституція, були залучені в процес формування структур та кадрів для цієї молоді і відносно вузькопрофільної історичної науки. Відтак археологія, ця “таємнича мати історії”, за висловом класиків, розвивалась у Львові протягом другої половини XIX ст. за активної участі представників Львівської політехніки. Мета статті – на основі джерельного матеріалу розкрити роль викладачів Львівської політехніки у польових дослідженнях археологічних пам’яток України протягом другої половини XIX ст.– початку XXI ст.

Тісний зв’язок археологічної науки з Львівською політехнікою пов’язаний з тією особливою роллю, яку виконував навчальний заклад протягом всього часу своєї діяльності. Адже колектив Львівської політехніки – одного з перших вищих навчальних закладів Львівщини та України – загалом завжди концентрував у своїх лавах різнобічно ерудованих представників науки та культури краю. Тому, не дивлячись на те, що завданням Львівської політехніки, з моменту заснування у 1816 р. був розвиток виключно технічних знань, учені та установа загалом встигали проявляти себе практично у всіх наукових та культурних сферах.

Тому не дивно, що тривалий час головний корпус “Львівської політехніки” служив осередком перших археологічних установ краю. Так, коли 31 грудня 1875 р. у Львові виникає Крайове археологічне товариство, у новому корпусі Львівської політехніки, який тоді лише споруджувався, для Товариства було передбачено спеціальне приміщення. Вже з початку 1878 р. тут, окрім, службових кабінетів, було розміщено й археологічні фонди [Булик, 2014: 131].

Велике значення для розвитку науки в краї мали З’їзд українських та польських археологів Галичини, організований згаданим Товариством у приміщенні Львівської політехніки у вересні 1885 р. (навчальний рік тоді розпочинався у жовтні). До початку з’їзду у приміщенні Львівської політехніки зусиллями провідних українських та польських вчених було облаштовано також першу Археологічну виставку у Львові (а, по суті, це була виставка галицьких старожитностей узагалі). У відкритті заходу взяли участь перші особи краю, а також провідні українські та польські вчені [Терський, 2007: 102].

Після закриття виставки за розпорядженням тодішнього Сеньйора Ставропігійського інституту (на той час головної культурно-освітньої інституції українців Галичини, що фінансувалася державою) і заступника голови Крайового археологічного товариства професора університету Ісидора Шараневича виставку було перенесено в приміщення згаданого інституту на вулицю Руську. В такий спосіб зібрані у приміщенні Львівської політехніки експонати започаткували перший музей українців Львова – Музей Ставропігійського інституту.

Професори Львівської політехніки були провідними дослідниками археологічної спадщини Галичини, брали активну участь у діяльності всіх пам’ятко-охоронних установ краю. Особливо відзначився в цій діяльності будівничий Головного корпусу та перший ректор Львівської політехніки архітектор Юліан Захарієвич (1837–1898). З 1880-х років він працював кореспондентом Центральної комісії з дослідження та консервації пам’яток мистецтва та історії, а потім провадив активну діяльність як консерватор історичних пам’яток, в рамках створеної у 1888 р. організації “Кола цісарсько-королівських консерваторів та кореспондентів Східної Галичини” [Саламаха, 2015: 9].

Саме Юліану Захарієвичу, як впливовому мистецтвознавцю Львова, належить ідея створення Миського торгово-промислового музею (1872 р.).

Як консерватор, він докладав усіх зусиль, щоби зберегти, насамперед, пам’ятки давньої архітектури. Зокрема, коли 1898 року Галицьке музичне товариство у Львові подало запит до “Кола консерваторів та кореспондентів Східної Галичини” про археологічну оцінку Порохової вежі у м. Львові з метою її можливого розбору та будівництва на її місці будівлі Просвіти, саме архітектор Ю. Захарієвич на засіданні Кола видає заключення про велику “історичну цінність ...останнього залишку давніх міських фортифікацій”. Як результат, присутні на засіданні члени Кола одноголосно ухвалили рішення про неможливість здійснення цього наміру.

Як пам’яткоохоронець та археолог Східної Галичини, Ю. Захарієвич не обмежувався лише Львовом. Він здійснив декілька наукових експедицій, результатом яких стала серія публікацій. Найбільше відома його “Мандрівка до Залукви, Галича і на Крилос” (1882 р.), де наведено результати спільних археологічних досліджень з професором Львівського

університету І. Шараневичем та священником Л. Лаврецьким із с. Залуква. Тоді вони провели розкопки і відкрили фундаменти трьох кам'яних будівель XII–XIII ст.

Перша з них, в урочищі Карпиця, була ідентифікована як церква Святого Спаса, колишня двірська церква галицького князя Володимирка Ростиславовича. Наступним відкопано фундамент Кирилівської церкви під лісом “Дібровою”, який, зважаючи на величину, дослідники помилково ідентифікували як залишки славнозвісного собору Пресвятої Богородиці. Невдовзі були віднайдені фундаменти ще однієї будівлі – ротонди, яка відома в археології під назвою “полігон” [Zacharjewicz, 1882].

Ю. Захарієвич фіксує на планах зроблені археологічні розкопки, виявляє автентичні давньоукраїнські деталі в існуючих пам'ятниках архітектури, визначає місце віднайдених пам'яток археології у світовій історії архітектури [Zacharjewicz, 1882a].

Занурення архітектора у вивчення архітектурної спадщини Галицько-Волинського князівства XII–XIV ст., очевидно, стало поштовхом до відбудови та реконструкції найдавніших храмів Львова княжої доби. Так, у 1888–1892 рр. внаслідок його перебудов костел Марії Сніжної у Львові набуває рис неороманського стилю, а у 1887 році за його проектом було розпочато реставрацію костелу св. Іоанна Хрестителя на площі Старий Ринок, внаслідок чого пам'ятка також набула рис романського стилю. Згодом, у 1890-х роках Ю. Захарієвич виконав проект реставрації пам'ятки XV–XVI ст. церкви Різдва у Галичі, яку до того помилково вважали згаданим в літописі кафедральним храмом Галичини [Лукомський, Петрик, 2010: 298].

Після смерті Ю. Захарієвича у пам'яткоохоронну діяльність включаються значно ширші кола викладачів Львівської політехніки. Так, активну участь у збереженні та реставрації пам'яток давньої української архітектури брав ще один викладач Львівської політехніки – будівничий Іван Левинський, який, зокрема, у 1902 році за участю архітектора Е. Ковача перебудував Онуфріївську церкву – пам'ятку XIV–XVII ст. Внаслідок цього її зовнішній вигляд наблизився до традиційних вирішень українських храмів.

Згодом, з 1905-го року (до 1930-х років) архітектори В. Садловський та І. Обмінський проводять на науковій основі реставрацію Катедрального костелу у Львові (пам'ятки XIV–XVIII ст.). Тоді було зміцнено стіни і підмурки, висушено підземелля, відремонтовано дахи, на південному та північному фасадах було відкрито забуті готичні портали входів.

Окрім архітекторів активно цікавились археологічними старожитностями також геологи Львівської політехніки. Один із них – завідувач Музею мінералогії і геології Політехнічної Школи у Львові професор Тадеуш Вісньовський (1865–1933) наприкінці 1913 р.

запропонував відомому археологу, професору археології з Ягелонського університету в Кракові Володимиру Деметрикевичу спільні дослідження виявленої ним стоянки доби палеоліту в Глинянах Перемишлянського повіту [Возьни, 2013: 29–30].

У 1913 та 1918 рр. Тадеуш Вісньовський разом з асистентом Д. Ридзевським провів там розкопки. Вчені натрапили на рештки мамонтів і чисельні крем'яні знаряддя. Хоча з причини початку Першої світової війни спільні з В. Деметрикевичем розкопки так і не вдалося провести, зібрані Т. Вісньовським матеріали були належно публіковані у наукових виданнях [Wiśniowski, 1914, 1919].

За т.зв. радянської доби, коли проблеми збереження культурної спадщини відходять на задній план, усі здобутки Львівської політехніки на археологічній ниві було призабуто.

Проте з проголошенням незалежності України гуманітарний вектор розвитку вишу вдалося відновити.

Активну участь у археологічному дослідженні середньовічних міст України (Галич, Львів, Лучеськ, Володимир, Белз, Пересопниця, Білгород-Дністровський, Холм та інші), а також численних замків Галичини, Волині та Поділля в останні десятиліття беруть викладачі університету професори М. Бевз та С. Терський, доценти Ю. Лукомський, В. Петрик та багато інших.

В рамках підготовки реставраторів кам'яної скульптури при кафедрі архітектури та реставрації Інституту архітектури та дизайну та спеціалістів із музеєзнавства та пам'яткознавства при кафедрі історії, музеєзнавства і культурної спадщини для студентів Львівської політехніки вже багато років поспіль викладають основи археології. В рамках археологічної практики майбутні студенти пам'яткоохоронці беруть активну участь у волонтерських акціях на підтримку археологічних досліджень об'єктів культурної спадщини.

Важливий осередок з дослідження археології середньовічних міст та замків було створено при кафедрі архітектури та реставрації у 1990-х роках. Його ядро склали спеціалісти з архітектурної археології, насамперед, багатолітній дослідник Галича Ю. Лукомський, його учень В. Петрик, які органічно вписались у значно ширший колектив архітекторів-реставраторів під керівництвом проф. М. Бевза.

Серед здобутків останніх років – участь у польсько-українській експедиції з розкопок храмів княжої доби у Холмі (сучасна Польща) – колишній столиці короля Данила [Бевз, Лукомський, 2013; 2016]. Роботи велися протягом 2013–2018 рр. у відповідності з проектом: “Пошук, ідентифікація і наукове вивчення найстарішого храму Пресвятої Богородиці, побудованого в Холмі королем Данилом Галицьким”, який спільно з Львівською політехнікою реалізував Інститут

Археології та Етнології Польської АН [Buko, Bewz, Gołub, Łukomśkyj, 2015]. Протягом 2018–2019 рр. фахівці кафедри архітектури та реставрації також брали участь у дослідженні храму-усипальниці гетьмана Б. Хмельницького у с. Суботів.

В активі експедицій, організованих за участю університету, відкриття нових археологічних пам'яток у Львові та регіоні. Зокрема, 2016 р. під час обстеження території Цитаделі у Львові вперше вдалося на науково зафіксувати культурні напластування трипільської культури та княжої доби. Ці знахідки дозволяють по-новому поглянути на генезу поселенської структури міста [Терський, 2017: 11]. В 2019 році студенти-пам'яткознавці взяли активну участь у розкопках городища княжої доби у Митлині на Золочівщині.

Висновки. Отже, зафіксовано активну участь викладачів Львівської політехніки в археологічному вивченні краю у два хронологічних періоди: другій половині XIX ст. – початку XX ст., а також на початку XXI ст. Найактивнішу участь у цих роботах традиційно брали представники близьких до археологічних проблем наук: архітектори та геологи університету. Проте останнім часом у польових археологічних дослідженнях на території Львівщини все активнішу участь беруть студенти та викладачі-гуманітарії.

1. Бевз М., Лукомський Ю. (2013). Археологічно-архітектурні дослідження залишків Катедрального храму Пресвятої Богородиці XIII ст. у місті Холмі. Тези VI Всеукраїнської наукової конференції: "Сучасна архітектурна освіта. Архітектура: образ, естетика, емоційний контекст". Київ: КНУБА, 67-69. 2. Бевз М., Лукомський Ю. (2016). Архітектурно-археологічні аспекти досліджень ново віднайдені Катебри Богородиці в Холмі. Король Данило: культурна і державотворча спадщина його доби / Науковий збірник за матеріалами Міжнар. конф. 8–9 грудня 2014 р. Львів: Нац. ун-т "Львівська політехніка", 130–150. 3. Бевз М. В., Петрик В. М., Бевз В. В., Лукомський Ю. (2019). Катедра Пресвятої Богородиці XIII ст. в Холмі (архітектурно-археологічні та історико-архітектурні аспекти). Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Архітектура, 1, Спецвипуск, 20–37. 4. Булик Н. (2014). Львівська археологія XIX – початку XX ст.: дослідники, наукові установи, музеї. Львів. 5. Возни Мажена (2013). Археологічні дослідження Володимира Деметрикевича (1856–1937) на території Східної Галичини. Наукові студії: Збірник наукових праць / Історико-краєзнавчий музей м. Винники. Вип. 6. Львів, 19–41. 6. Лукомський Ю. В., Петрик В. М. (2010). Архітектурно-археологічні дослідження втрачених архітектурних об'єктів (на прикладі пам'яток Галича XII–XIII ст.). Вісник Національного університету "Львівська політехніка", 674: Архітектура, 297–306. 7. Саламаха І. П. (2015). Охорона пам'яток історії та культури Східної Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.: організаційні засади, законодавство, фінансування. Автореф... дис. к.і.н. Львів. 8. Терський С. В. (2007). Археологічні виставки. Енциклопедія Львова у 6-х томах. Т. 1: А-Г. – Львів, 101–104. 9. Терський С. В. (2017). Поселенська структура-агломерація ранньосередньовічного Львова: зауваження до системного вивчення. Княжа доба: історія та культура, 11. Львів: Ін-тут україно-

знав. ім. І. П. Крив'якевича НАН України, 9–14. 10. Bewz M., Bewz W., Petryk W., Łukomśkyj J. (2016). Analiza architektoniczna cerkwi katedralnej. Od cerkwi katedralnej króla Daniela Romanowicza do bazyliki PW. Narodzenia NMP w Chełmie. Wyniki badań interdyscyplinarnych sezonu 2013–2014. Chełm, 69-120. 11. Buko A., Bewz M., Gołub S., Łukomśkyj J. (2015). Nowe rezultaty badań latopisowej cerkwi Bogurodzicy z czasów Daniela Romanowicza (XIII w.) i inne odkrycia z roku 2014. Badania archeologiczne w Polsce środkowowschodniej, zachodniej Białorusi i Ukrainie w roku 2014: streszczenia referatów XXXI konferencji. Lublin, 51–52. 12. Wiśniowski T. (1914). O odkryciu w Glinianach stacyi paleolitycznej łowców mamutów z fauną ssawców dyluwialnych. – Uber die in Gliniany gemachte Entdeckung einer palaolitischen Station der Mammutjäger mit der Fauna dihmaler Saugetiere. Note de M. Thadee Wiśniowski, presentee, dans la seance du 27 Avril 1914, par M. L. Sajnocha m.c. Bulletin International de l'Academie des Sciences de Cracovie. Classes des Sciences Mathematiques et Naturelles, Serie B: Sciences Naturelles. Cracovie, 451–454. 13. Wiśniowski T. (1919). O odkryciu paleolitu z fauną ssawców dyluwialnych pod Glinianami. Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne, 14, 3–10. 14. Zacharjecz J. (1882). Wykopalka w Żalukwi nad Dniestrem. Opis do jesieni 1882 r. odkrytych fundamentów i wykopalisk. „Dźwignia”, 910, Lwów. 15. Zacharjecz J. (1882a). Wycieczka do Żalukwi, Halicza i na Kryłó, Lwów.

References

1. Bewz M., Lukomsky Y. (2013). Archaeological and architectural studies of the remains of the Cathedral Church of the Blessed Virgin Mary of the 13th c. in the city of Holm. Theses of VI All-Ukrainian scientific conference: "Modern architectural education. Architecture: image, aesthetics, emotional context". Kyiv: KNUBA, 67–69. 2. Bewz M., Lukomsky Y. (2016). Architectural and archeological aspects of the investigations of the newly found Cathedral of the Virgin in the Hill. King Danilo: The Cultural and Statemaking Legacy of His Day / Scientific Collection of Materials Intern. Conf. December 8–9, 2014 Lviv: Lviv Polytechnic National University, 130–150. 3. Bewz M., Petrik V., Bewz V., Lukomsky Yu. (2019). Department of the Blessed Virgin Mary of the 13th c. in the Hill (architectural-archeological and historical-architectural aspects). Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: "Architecture, 1, Special Issue, 20–37. 4. Bulik N. (2014). Lviv archeology of the 19th – beginning of the 20th centuries: researchers, scientific institutions, museums. Lviv. 5. Wozny Mazhena (2013). Archaeological studies of Vladimir Demetrikevich (1856–1937) in the territory of Eastern Galicia. Scientific Studies: Collection of Scientific Papers / Vinnyki History and Local History Museum. Issue 6. Lviv, 19–41. 6. Lukomsky Y., Petrik V. (2010). Architectural and archeological studies of lost architectural sites (as an example of the Halych monuments of the XII–XIII centuries). Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", 674: Architecture, 297–306. 7. Salamaha I. P. (2015). Preservation of the monuments of history and culture of Eastern Galicia in the second half of the 19th – beginning of the 20th century: organizational principles, legislation, financing. Author's abstract... dissertation Lviv. 8. Tersky S. (2007). Archaeological exhibitions. Encyclopedia of Lviv in 6 volumes. Volume 1: AG–Lviv, 101–104. 9. Tersky S. (2017). Settlement structure-agglomeration of early medieval Lviv: observations on systematic study. Prince's Day: History and Culture, 11. Lviv, 9–14. 10. Bewz M., Bewz W., Petryk W., Łukomśkyj J. (2016). Architectural analysis of the cathedral church. From the cathedral church of King Daniel Romanowicz to the basilica of the Warsaw University of Technology. Nativity of the Blessed Virgin Mary in

- Chelm. The results of interdisciplinary studies of the 2013–2014 season. Chelm, 69–120. 11. Buko A., Bewz M., Golub S., Łukomśkyj J. (2015). New research results of the late-day church of the Theotokos from the time of Daniel Romanowicz (XIII century) and other discoveries from 2014. Archaeological research in Central and Eastern Poland, Western Belarus and Ukraine in 2014: summaries of papers from the conference. Lublin, 51–52. 12. Wiśniowski T. (1914). About the discovery of paleolithic mammoth hunters in Glinian with the fauna of diluvial mammals. Note from M. Thadee Wiśniowski, presented at the meeting of April 27, 1914, by M. L. Szajnocha m.c. International Bulletin of the Academy of Sciences in Krakow. Classes Sciences Mathematiques et Naturelles, Series B: Sciences Naturelles. Cracovie, 451–454. 13. Wiśniowski T. (1919). On the discovery of Palaeolithic with fauna of diluent suckers near Glinianami. Anthropological, Archaeological and Ethnographic Materials, 14, 3–10. 14. Zacharjewicz J. (1882). Excavations in Zalukwia on the Dniester. Description until autumn 1882 of foundations and excavations. "Lever", 9–10, Lviv. 15. Zacharjewicz J. (1882a). Trip to Zalukwia, Halicz and to Kryłoś, Lviv.